

پیش‌خوان

پیش‌خوان

خاطرات محسن رفیق‌دوست به منابه خوانشی از تاریخ انقلاب اسلامی

از فدائیان اسلام تا سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

■ محمدرضا کائینی

استاد انقلاب اسلامی راهی بازار نشر کرده است. مجموعه دوم که شامل سه جلد می‌شود، از سوی انتشارات سوره مهر به علاقه‌مندان ارائه شده است. ما هم اینک در صدد معرفی نخستین اثر هستیم. تارنمای ناشر در اشارتی کوتاه در باب پیشینه راوی آورده است: «محسن رفیق‌دوست که همراه با پدر و برادرانش در بازار تهران مشغول کار اقتصادی بود، اولین بار از طریق فدائیان اسلام با سیاست و مبارزه سیاسی- دینی آشنا شد، ولی اوج فعالیت‌های ایشان در تنها تشکل بازاری وقت، هیئت‌های مؤتلفه اسلامی بود. این ائتلاف که با راهنمایی امام خمینی و از اتحاد بازاریان فعال در مساجد تهران تشکیل شده بود، ارتباط مستحکم و پایداری با دو کانون دیگر، یعنی مسجد و دانشگاه داشت. حضور در زندان و آشنایی با نحل‌های فکری مختلف و دیگر گروه‌های مخالف رژیم پهلوی و مباحثات فکری با آنان، افتخار زندگی ماشین حامل امام خمینی از فرودگاه تا بهشت زهرا را بازیگوشی حالات امام و مردم در آن لحظات، سبب شده است روایت او از ویژگی‌های برجسته و منحصر‌فردی برخوردار باشد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز همراهی با مقام معظم‌ رهبری، فعالیت در عرصه اقتصاد خصوصی و شرح اقدامات بنیاد مستضعفان، از موضوعات مهم و جذاب کتاب است.»

روای در بخشی از خاطرات خویش در سباب

► محسن رفیق‌دوست

آماده‌سازی ادوات ضد شیمیایی پس از استفاده دشمن از این سلاح در جنگ تحمیلی، چنین می‌گوید: «عملیات خیبر، اولین عملیاتی بود که دشمن از سلاح شیمیایی در حد بسیار بالا استفاده کرد. این در حالی بود که ما آمادگی نداشتیم و به این خاطر، ۸ در صد از مجروحان شیمیایی ما شهید شدند. در آن شرایط، برادری به‌نام اسمعیل تقفی‌نیا -که به عنوان یک بسیجی در عملیات خیبر به جبهه آمده بود- در وزارت سیاه پیش من آمد و گفت من بیولوژی خوانده‌ام و می‌توانم در یادفند شیمیایی، اقداماتی بکنم. ما بلافاصله در صنایع وزارت سپاه، یک بخش یادفند شیمیایی با مسئولیت آقای تقفی‌نیا ایجاد کردیم و به سرعت، احتیاجات دفاع شیمیایی را تهیه نمودیم. ما احتیاجات انفرادی گرفته‌ تا گروهی، پایگاهی و... یعنی مثلاً برای هر فرد، یک بسته آماده کرده بودیم که در داخل آن، آمپول خودتزیق آوروپین، پودر، ماسک بزرگی، کمپوس ماسک و... بود که همه اینها را هم در داخل تولید می‌کردیم یا به سرعت از خارج می‌آوردیم. همچنین در ماشین‌های تویوتا، مخزن بزرگی تعبیه کرده بودیم و با همان پودرها محیط را هم پاکسازی می‌کردیم. در اثر این تمهیدات بود که در عملیات بعد - که باز دشمن به‌صورت وسیع‌تر از سلاح‌های شیمیایی استفاده کرد- تعداد شهیدای ما، ۸ در هزار بودا یعنی ۰٫۰۱ درصد تقلیل پیدا کرد. البته [هرچه می‌گذشت]، باز امکانات بیشتری تهیه می‌کردیم و خودمان می‌ساختیم. مثلاً آمپول‌ها را دیگر خودمان در ایران می‌ساختیم و تولید می‌کردیم. گرد را خودمان تولید می‌کردیم و به جبهه‌ها می‌فرستادیم. لذا بعد از عملیات خیبر و تسخیر جزایر مجنون و استفاده وسیع رژیم بعث از سلاح‌های شیمیایی، برای عملیات بدر استعداد و نیرویی که باید پشتیبانی بکنیم را بیشتر کردیم و توپخانه را هم اضافه کردیم و از همه مهم‌تر، خودمان را برای یادفند شیمیایی وسیع‌تری آماده ساختیم...»

خوانش فعالیت حزبی در ایران معاصر با نظر به آرای شهیدان مطهری و بهشتی

کارکرد حزبی در نظام اسلامی

دغدغ‌های که هنوز هست

■ **انوشه میرمرعشی**

«حزب جمهوری اسلامی» تنها هفت روز پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در روز ۲۹ بهمن ۱۳۵۷، ش، تأسیس شد. البته فکر تأسیس این حزب، سال‌ها قبل از پیروزی انقلاب، در ذهن آیت‌الله شهید دکتر بهشتی شکل گرفته بود. ایشان حتی در ماه‌های پایانی منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی، تصمیم خود مبنی بر تأسیس یک حزب منسجم را با امام خمینی در میان گذاشته بود و در سفر شان به پاریس و در دیدار با رهبر انقلاب در نوفل‌لوشاتو، رضایت ایشان را براساس توضیحاتی که در باب لزوم تأسیس به ایشان ارائه کرده، کسب کرده بودند. اما واقعیت این است که شهید آیت‌الله بهشتی با شهید آیت‌الله مرتضی مطهری، درباره لزوم تأسیس حزب و فعالیت حزبی تفاوت نظر داشت. اختلاف نظری که با بررسی آن می‌توان به دو نگاه متفاوت به جامعه و انسان رسید و براساس هم می‌توان به این سؤال پاسخ داد که ریشه و منشأ این تفاوت دیدگاه چه بود و اینکه آیا فعالیت حزبی در جامعه ایران، کار آمد و مفید خواهد بود یا مضر و ناکار آمد؟ اینها سسؤالاتی است که در مقال بی‌آمده، مورد کنکاش قرار گرفته است. امید آنکه تاریخ‌پژوهان انقلاب اسلامی را مفید و مقبول آید.

■ ■ ■

■ **پیشینه فعالیت حزبی در ایران**

«حزب» در المفردات قرآن کریم به «دسته» و «جماعت فشرده شده» معنا شده است.^(۱) خداوند در قرآن کریم و در سوره مجادله، مرد را به دو گروه کلی «حزب‌الله» و «حزب‌الشیطان» تقسیم کرده است. خدا مردمان قرار گرفته در حزب‌الله را مؤمنان راستین، محب خدا و رسول‌الله(ص) معرفی می‌کند و آنها را رستگاران می‌نامد. (آیه ۱۹ سوره مجادله) و در مقابل گروهی که در دایره دشمنان خدا قرار دارند و با تکیه بر اموال و قدرت خویش در میان بندگان خدا به ظلم و فساد می‌پردازند را حزب‌الشیطان می‌نامد و نهایت کار این گروه را یانکاری معرفی می‌کند. (آیه ۲۲ سوره مجادله) در علم سیاست اما «حزب» به گروهی از افراد گفته می‌شود که دارای منافع مشترک سیاسی، اقتصادی و اجتماعی هستند و در چارچوب قوانینی خاص (عمدتاً مطابق با قوانین هر کشور) و با برخورداری از یک تشکل سازمانی و برنامه‌ای منسجم، برای رسیدن به قدرت یا ماندگاری در قدرت

“

پس از شهادت آیت‌الله بهشتی و یارانش کم‌کم اختلافاتی میان اعضای حزب جمهوری اسلامی بروز کرد که تا قبل از شهادت دبیر کل و اشراف ایشان بر اقدامات و تصمیم‌گیری‌های شوروی مرکزی حزب، چندان مجال بروز نمی‌یافت. با مشغول شدن بسیاری از اعضای کلیدی حزب به دفاع مقدس یا درگیر شدن آنان در فعالیت‌های اجرایی کشور، عملاً اختلافات و جناح‌بندی‌های سیاسی افراد درون حزب بالا گرفت

خارج

تاریخ ۸۸۴۹۸۴۳۷

۴۰ شهیدان آیت‌الله مرتضی مطهری و آیت‌الله شهید بهشتی در حاشیه سفر حج

نیروهای مسلمان و مؤمن به انقلاب و اسام خمینی پس از تشکیل «حزب جمهوری اسلامی»، استقبال بسیار زیادی از آن کردند و حزب در مدت کوتاهی توانست با امکانات اندک خود مردم، در شهرها و روستاهای مختلف ایران شعبات متعددی ایجاد کند. حتی آنکه همچنان انتقاداتی نسبت به تشکیل حزب و کار حزبی داشتند، از آن حمایت کرده و به برخی افراد توصیه می‌کردند عضو آن شوند و توصیه می‌کردند که عضو آن شوند

دغدغه‌های که هنوز هست

امکانات اندک خود مردم، در شهرها و روستاهای مختلف ایران شعبات متعددی ایجاد کند. در آن زمان به دلیل فعالیت آزاد انبوه گروه‌ها، احزاب و سازمان‌هایی با گرایشات کمونیستی و لیبرالیستی چون «مجاهدین خلق»- منافقین - چریک‌های فدایی خلق، ملیون و...، حزب جمهوری اسلامی توانست نظر معتقدین به مکتب اسلام و مخالفان مرام‌های کمونیستی و لیبرالیستی را جلب کند و پایگاهی مناسب برای انسجام مردم باشد. اعضا در آن شرایط در شهرها و مناطق مختلف کشور به تلاش و افشاجاری درباره ماهیت و تفکر گروه‌های معاند با انقلاب مشغول بودند و حتی استاد شهید مطهری با وجود آنکه همچنان همان انتقادات را نسبت به تشکیل حزب و کار حزبی داشتند، از آن حمایت و به برخی افراد توصیه می‌کردند عضو آن شوند. ضمناً در تاریخ ۹ خرداد ۱۳۵۸، ش، اولین شماره روزنامه «جمهوری اسلامی» به عنوان ارگان مطبوعاتی این حزب، رسماً کار خود را آغاز کرد و انتشار این روزنامه هم توانست تا میزان زیادی موجب بالا رفتن آگاهی مردم و گرایش بیشتر ایشان به سوی اهداف و آرمان‌های حزب جمهوری اسلامی شود.^(۲)

شهید بهشتی ادامه یافت و ایشان با قوت بیشتری به کار مبارزه آن هم در قالب تشکیلات تا مرحله پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داد.
■ **تأسیس حزب و فعالیت حزبی از منظر شهید مطهری**
چنانچه بیان شد در مقابل تفکر شهید بهشتی که سخت طردار کار تشکیلاتی در قالب تأسیس حزب بود، برخی از علما دیدگاه متفاوتی با آن داشتند. در رأس گروه مخالف، شهید آیت‌الله مرتضی مطهری قرار داشت. ایشان برای مبارزه با فعالیت سیاسی به این شیوه، یعنی تأسیس حزب و حزبی عمل کردند. چندان معتقد نبود. در واقع شهید مطهری به بیان این نکته می‌پرداخت که با ایجاد حزب، میان مبارزان تفرقه می‌افتد و به‌ویژه برای روحانیون این تفرقه خطرناک‌تر است، زیرا عضویت تعدادی از افراد در حزب، مبارزان و روحانیون را به دو گروه مبارزان و روحانیون «حزبی و غیر حزبی» تقسیم می‌کند. اما انتقاد دیگر شهید مطهری برای تأسیس حزب و انجام کار حزبی، این بود که چون عضویت همه افراد با شرایط حداقلی در حزب آزاد است، پس امکان دارد با تأسیس حزب، افراد قدرت‌طلبی برای کسب موقعیت، جریان فعالیت انقلابی و مبارزه را منحرف کنند یا اینکه در طول زمان خود اعضا بر اثر عدم مراقبت و تقوا، دچار قدرت‌طلبی شوند.^(۳)

شهید بهشتی که نسبت به این نوع انتقادات آگاهی داشت، در مرحله تأسیس حزب جمهوری اسلامی، سعی کرده بود برای دوری از خطر ورود افراد قدرت‌طلب، اساتامه حزب را بر سه اصل کلیدی استوار کند. این سه اصل شامل «مجوریت اسلام، کتاب و سنت و ولایت فقیه»، «همگانی بودن، فراگیر بودن و عدم تعلق به گروه اجتماعی خاص» و «عدم انحصارطلبی و ارج نهادهن در ارزش‌های انقلاب اسلامی» می‌شد. شهید بهشتی معتقد بود با نظرات بر روند عضوگیری، مصاحبه و التزام‌گیری برای پایبندی به آن سه اصل و نظارت بر عملکرد اعضا می‌توان از ورود افراد فرصت‌طلب و انحراف فکری و ایمانی اعضا جلوگیری کرد.^(۴)

■ **خدمات حزب جمهوری اسلامی به نظام اسلامی**

نیروهای مسلمان و مؤمن به انقلاب و امام خمینی، پس از تشکیل «حزب جمهوری اسلامی» استقبال بسیار زیادی از آن کردند و حزب در مدت کوتاهی توانست با امکانات اندک خود مردم، در شهرها و روستاهای مختلف ایران شعبات متعددی ایجاد کند. در آن زمان به دلیل فعالیت آزاد انبوه گروه‌ها، احزاب و سازمان‌هایی با گرایشات کمونیستی و لیبرالیستی چون «مجاهدین خلق»- منافقین - چریک‌های فدایی خلق، ملیون و...، حزب جمهوری اسلامی توانست نظر معتقدین به مکتب اسلام و مخالفان مرام‌های کمونیستی و لیبرالیستی را جلب کند و پایگاهی مناسب برای انسجام مردم باشد. اعضا در آن شرایط در شهرها و مناطق مختلف کشور به تلاش و افشاجاری درباره ماهیت و تفکر گروه‌های معاند با انقلاب مشغول بودند و حتی استاد شهید مطهری با وجود آنکه همچنان همان انتقادات را نسبت به تشکیل حزب و کار حزبی داشتند، از آن حمایت و به برخی افراد توصیه می‌کردند عضو آن شوند و توصیه می‌کردند که عضو آن شوند

امکانات اندک خود مردم، در شهرها و روستاهای مختلف ایران شعبات متعددی ایجاد کند. در آن زمان به دلیل فعالیت آزاد انبوه گروه‌ها، احزاب و سازمان‌هایی با گرایشات کمونیستی و لیبرالیستی چون «مجاهدین خلق»- منافقین - چریک‌های فدایی خلق، ملیون و...، حزب جمهوری اسلامی توانست نظر معتقدین به مکتب اسلام و مخالفان مرام‌های کمونیستی و لیبرالیستی را جلب کند و پایگاهی مناسب برای انسجام مردم باشد. اعضا در آن شرایط در شهرها و مناطق مختلف کشور به تلاش و افشاجاری درباره ماهیت و تفکر گروه‌های معاند با انقلاب مشغول بودند و حتی استاد شهید مطهری با وجود آنکه همچنان همان انتقادات را نسبت به تشکیل حزب و کار حزبی داشتند، از آن حمایت و به برخی افراد توصیه می‌کردند عضو آن شوند و توصیه می‌کردند که عضو آن شوند

۹ جوان

| روزنامه جوان | شماره ۶۸۱۷

اما با شهادت ایشان و مشغول شدن بسیاری از اعضای کلیدی حزب به مسئله دفاع مقدس یا درگیر شدن در فعالیت‌های اجرایی کشور، عملاً اختلافات و جناح‌بندی‌های سیاسی افراد درون حزب به جای رسید که انمه جمعه شهرها و مردم، نامه‌های شکایت امیز زیادی از وضعیت شعبات حزب در شهرها به دفتر امام خمینی می‌نوشتند و نسبت به بروز اختلافات میان اعضای حزب در شعبات گوناگون اعتراض می‌کردند. با شدت گرفتن اختلافات درون حزبی و همچنین بالا رفتن تعداد اعتراض‌ها دیگر امکان ادامه کار حزب با مشکل جدی مواجه شده بود و کارایی آن هم برای نظام، عملاً زیر سؤال رفته بود. تا بالاخره امام خمینی در جواب نامه آیت‌الله خامنه‌ای و حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی که از ایشان برای ادامه کار حزب جمهوری اسلامی کسب تکلیف کرده بودند، اعلام کردند: «ممکن است تحزب در شرایط کنونی بهانه‌ای برای ایجاد اختلاف و دودستگی و موجب خدشه در وحدت و انسجام ملت گردد... صلحت کنونی انقلاب در آن است که حزب جمهوری اسلامی تعطیل و فعالیت‌های آن به کلی متوقف گردد...» (صحیفه امام، جلد ۲۰، ص ۲۷۶). پس از آن در انتهای سال ۱۳۶۱، ش، حزب تعطیل شد و بیشتر اعضای آن فعالیت‌های سیاسی خود را در تشکل‌هایی نظیر: جامعه روحانیت مبارز، مجمع روحانیون مبارز یا جامعه مهندسین ادامه دادند.^(۵)

■ **فعالیت حزبی آری یا خیر؟**

بعد از شهادت آیت‌الله بهشتی و مسائلی که در حزب جمهوری اسلامی روی داده، متأسفانه و عملاً به نوعی دغدغه‌های شهید آیت‌الله مطهری درباره کار حزبی مصداق عینی پیدا کرد، اما سؤال اساسی این است که آیا شهید مطهری با فعالیت سیاسی منسجم و سازمان‌یافته بودند یا با حزب و حزبی عمل کردند؟

بررسی سیره و عملکرد سیاسی شهید مطهری در دوران مبارزه و همکاری وسیع ایشان با هیئت‌های مؤتلفه اسلامی و کار با تشکل‌های اسلامی دانشجویی و البته نقش ایشان در یا گرفتن «حسینیه‌ارشاد»، نشان می‌دهد که شهید مطهری نه تنها با منسجم و سازمان یافته عمل کردن مخالف نبوده که از قضا روی این مسئله تأکید نیز داشته است. با این همه ایشان عملکرد حزبی را که مستلزم تعریف جایگاه قدرت در حزب است و بر تصمیم‌گیری یک گروه برای عموم اعضا تأکید دارد، قبول نداشته است. شاید به این دلیل که اولاً: بسیار سخت و نادر می‌نماید که همه اعضای یک حزب سیاسی، متقی و خودساخته باشند و دیگر اینکه شاید بر اساس شناخته شهید مطهری از روحیه ایرانیان در کار گروهی داشت و با آگاهی به این مسئله که هر فرد ایرانی به استقلال فردی خود در عین کار گروهی بسیار اهمیت می‌دهد، می‌دانست که فعالیت حزبی در تقابل با این روحیه قرار دارد.^(۶) پس به دلایل فوق، فعالیت حزبی در ایران، محکوم به شکست و عدم موفقیت می‌نماید. در واقع به همین دلایل هم است که تمرکز فعالیت‌های سیاسی منسجم در قالب هیئت‌های مذهبی یا تشکل‌های دانشجویی، می‌تواند موفق‌تر و پایدارتر از فعالیت‌های حزبی در ایران باشد، زیرا در این دو قالب اول، هویت فردی اعضا حفظ و چون تصمیمات عموماً به شکل جمعی گرفته می‌شود، قدرت‌طلبی افراد جایی برای بروز پیدا نمی‌کند و دیگر اینکه جمع به شکل راحت‌تر و قابل کنترل‌تر می‌تواند از انحراف فکری، عقیدتی یا سیاسی افراد جلوگیری و با تصمیم جمعی، فرد منحرف را بایکوت با حذف کند.

■ **کلام آخر**

با بررسی عملکرد جریانات سیاسی داخل نظام جمهوری اسلامی طی چهار دهه گذشته، می‌توان ادعا کرد در طول تاریخ نظام جمهوری اسلامی، مردم همواره به احزابی که تنها برای انتخابات کارکرد دارند، اقبالی نشان نداده و در عوض اعتماد بیشتری به افراد تربیت شده در تشکل‌های دانشجویی یا حتی هیئت‌های مذهبی که رنگ و بوی سیاسی دارند، از خود نشان داده‌اند، زیرا این افراد معمولاً بعد از ورود به عرصه‌های سیاسی و مسئولیت‌های اجرایی و تصمیم ساز، موفق‌تر و سلامت‌تر از افرادی عمل کرده‌اند که دل احزاب و آن هم تنها با کارکرد شرکت در انتخابات‌ها بر یک مسند قرار گرفته‌اند.

■ **منابع**

۱- قرشی‌نالی، علی‌اکبر، «قاموس قرآن»، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، جلد دوم، چاپ ۱۳۶۴، ش، ص ۱۱۶

۲- لطیفی پاکد، لطفعلی، «تشکیلات سیاسی و احزاب در ایران»، نشر نماپندگی ولی فقیه در نیروی مقاومت بسیج، چاپ دوم ۱۳۸۱، ش، صص ۱۵ و ۱۷

۳- شعبانی، امامعلی، «تاریخ شفاهی زندگی و مبارزات آیت‌الله شهید دکتر بهشتی»، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول ۱۳۸۷، ش، صفحات ۲۲۶، ۲۲۷ و ۲۲۸

۴- جوانمرد، سیلاحسان، «فترت‌سیاسی شهید مطهری و انقلاب اسلامی»، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول ۱۳۸۶، ش، صص ۲۵۵ و ۲۵۶

۵- کردی، علی، «زندگی و مبارزات شهید آیت‌الله بهشتی»، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول ۱۳۸۵، ش، صص ۱۴۹

۶- همان صفحات ۱۵۰ تا ۱۵۳

۷- شعبانی، صص ۱۵۸ و ۲۱۰

۸- صحیفه امام خمینی(ره)، جلد ۲۰، ص ۲۷۶

۹- حسین‌زاده، محمدرضا، «تحلیلی بر جریان‌ها و جناح بندی‌های سیاسی در ایران»، انتشارات نیکتاب، چاپ اول ۱۳۸۳، ش، صص ۸۴ و ۸۵

۱۰- جوانمرد، صص ۲۵۶ و ۲۵۷

۱۳۵۵:نمایش آریکی از جلسات حزب جمهوری اسلامی

